

UDC 94:330.341.424](477.86)“1944/1991”

DOI 10.2518/2307-7778.19.2.6

Олег МАЛЯРЧУК

доктор історичних наук, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, вул. Карпатська, 15, Івано-Франківськ, Україна, 76010 (oleg.malyarchuk@gmail.com)

Oleh MALIARCHUK

PhD hab. (History), Professor кафедри документознавства та інформаційної діяльності Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, 15, Ivano-Frankivsk, Ukraine, postal code 76010 (oleg.malyarchuk@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3019-9028>

ІНДУСТРІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1944–1991 РР.)

Анотація. *Мета дослідження* – висвітлити особливості процесу «соціалістичних перетворень» на прикладі окремо взятої Івано-Франківської (Станіславської) області, здобутки і прорахунки економічної політики партійно-радянської влади. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, системності, науковості, авторської об'єктивності, а також на використанні загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-типологічний, історико-системний) методів. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в українській історіографії, на основі аналізу невідомих раніше архівних документів і матеріалів, охарактеризовано зміни у промисловості Івано-Франківської області крізь призму «соціалістичної індустріалізації», висвітлено техніко-економічні показники, що впливали на довгострокові тенденції, які й сьогодні визначають стан українського суспільства. Стрижневою проблемою становлення економіки було технічне переозброєння. Інвестиційна політика держави «не сприяла» цьому – значну частину капітальних вкладень спрямовували на розширення масштабів виробництва завдяки новому будівництву. Саме це найбільшою мірою стосується західного регіону республіки. **Висновки.** В економіці поєднувалися два типи відтворення: екстенсивних джерел зростання (експлуатація нових природних багатств, трудових ресурсів) та інтенсивних, що удосконалювало структуру виробництва і систему управління. Західний регіон республіки розвивався прискореними темпами, проте низький рівень техніки, недосконалість технологій знижували вплив на економічну ефективність. Незважаючи на деяке збільшення масштабів промислового зростання у дев'ятій – дванадцятій п'ятирічках, його ефективність знижувалася. При цьому виснажувалися основні природні ресурси західного регіону УРСР, насамперед вугілля, нафта, газ, калійні солі. Прищеплення командно-адміністративній економіці елементів ринку було принципово неможливим – оскільки все вирішували не виробники, а партійно-державний апарат.

Ключові слова: індустріалізація, Івано-Франківська область, паливно-енергетична база, будівництво, промисловість, екологія.

INDUSTRIAL PROCESSES IN IVANO-FRANKIVSK REGION (1944–1991)

Abstract. *The purpose of the study* is to highlight the peculiarities of the process of «socialist transformations» on the example of a separate Ivano-Frankivsk (Stanislav) region, the achievements and miscalculations of the economic policy of the party-Soviet authorities. **The methodology of the study** is based on the principles of historicism, systematicity, scientificity, author's objectivity, as well as the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special historical (historical-typological, historical-system) methods. **The scientific novelty** is that for the first time in the Ukrainian historiography, based on the analysis of previously unknown archival documents and materials, changes in the industry of the Ivano-Frankivsk region through the prism of «socialist industrialization» are characterized, technical and economic indicators influencing long-term tendencies that determine the state of Ukrainian society today are highlighted. Technical re-equipment was the core problem of economy formation. The state's investment policy «did not contribute» to this – a large part of the capital investment was directed to expanding production due to to new construction. This is the most relevant for the western region of the republic. **Conclusions.** In the economy, two types of reproduction were combined: extensive sources of growth (exploitation of new natural resources, labor resources) and intensive ones, which improved the structure of production

and the management system. The western region of the republic was developing at an accelerated rate, but the low level of technology and the imperfection of technologies reduced the impact on economic efficiency. Despite some increase in industrial growth during the ninth – twelve five-year plan, its performance was declining. At the same time, the basic natural resources of the western region of the USSR, primarily coal, oil, gas, and potassium salts, were depleted. Inoculation of the elements of the market economy to the command and administrative economy was fundamentally impossible – because everything was decided not by the manufacturers, but by the party-state apparatus.

Key words: industrialization, Ivano-Frankivsk region, fuel and energy base, construction, industry, ecology.

Постановка проблеми. Актуальність даної проблеми полягає в тому, що реалізація державної економічної політики в Україні потребує врахування історичного досвіду, критичного осмислення соціально-економічних процесів, що відбувалися в «радянську тоталітарну епоху». У повоєнні роки закладено пріоритети економічної політики, які впродовж всієї радянської доби визначали стратегію становлення галузей промисловості, сільського господарства, інфраструктури побуту західного регіону України. Об'єктом особливого зацікавлення стали родовища корисних копалин, на освоєння яких витрачали централізовані капіталовкладення. Економічна політика держави полягала в першочерговому закладанні виробничих потужностей у регіоні, а згодом, за залишковим принципом, – здійсненні будівництва житла та інфраструктури для обслуговування фабрик і заводів.

Заходи центральної влади та місцевої адміністрації мали на меті посилити обороноздатність СРСР, зокрема на західному пограниччі, максимально забезпечити інші регіони держави продовольчими та енергетичними ресурсами. Переважна більшість підприємств орієнтувалася на ремонткування і обслуговування різноманітної військової техніки у зв'язку з близькістю кордону. У післявоєнні роки досить активно будували нові заводи і освоювали випускання необхідної країні продукції. Поступово сформувалося декілька головних напрямків: транспортне і сільськогосподарське машинобудування, виробництво устаткування для нафтогазової промисловості. Розбудова промисловості (індустріалізація) призвела до динамічних урбанізаційних процесів, змін у соціальній сфері та пов'язаних з нею екологічних проблем. Врахування історичного досвіду гарантує здійснення державного курсу без запровадження ризикованих економічних експериментів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними науковцями з нових теоретико-методологічних засад розкрито картину соціально-економічних та урбоекологічних процесів, що проходили на західноукраїнських землях у ХХ ст. Це наукові праці В. Барана (Baran, 2003), С. Васюти (Vasiuta, 2000), О. Васюти (Vasiuta, 2001), Ю. Гумена (Humen, 2008), В. Клапчука (Klapchuk, 2013), О. Малярчука (Maliarchuk, 2015) та ін. Проте, ціла низка питань залишається недостатньо вивченими: особливості реконструкції старих і будівництво нових підприємств, міське та сільське будівництво й благоустрій, урбанізаційні процеси та інші.

Мета статті полягає у висвітленні процесу «соціалістичної індустріалізації» західних областей УРСР на прикладі окремо взятої Станіславської (з 9 листопада 1962 р. – Івано-Франківської), здобутки і прорахунки економічної політики партійно-радянської влади – наслідки та перспективи у подоланні згубного впливу в західному регіоні України.

Виклад основного матеріалу. Населенню Станіславської області довелося докласти багато зусиль, щоб відновити зруйновані Другою світовою війною житлові будинки, державні установи, промислові підприємства. У числі перших до ладу став паровозоремонтний завод (союзного підпорядкування Міністерства шляхів сполучення). Наступними – шкіряно-взуттєвий комбінат, меблева фабрика в Станіславі, нафтопереробний завод у Надвірні, калійний комбінат у Калуші, цукровий завод у Городенці та інші об'єкти республіканського і обласного підпорядкування.

упродовж 1944–1948 рр. промисловість Станіславської області була частково відбудована. У 1946 р. в області передбачалося будівництво і відновлення низки промислових об'єктів на суму 25 млн крб., а будівельних організацій не було взагалі. Першочерговим завданням було будівництво оборонних об'єктів самими військовими підрозділами «УВСП-137» (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 456, p. 62).

Головні напрями економічної політики, масово-політичної та культурно-освітньої роботи визначала постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У «Про заходи по відбудові та дальшому розвитку господарства у Львівській, Станіславській, Дрогобицькій, Тернопільській, Ровенській, Волинській і Чернівецькій областях УРСР на 1945 рік» від 7 травня 1945 р. Для здійснення поставлених завдань західним областям республіки подавалася певна допомога кадрами й матеріально-технічними засобами. Лише у Станіславську область до середини 1946 р. направлено 8314 кваліфікованих спеціалістів і керівників партійних, господарських та правоохоронних органів. Відражені в обов'язковому порядку були членами партії (3448 комуністів), комсомольцями (3565 осіб), або перевіреними громадянами з відповідними рекомендаціями (Tronko, 1971, p. 38). Партійні і комсомольські організації під непинним контролем органів державної безпеки зосередили свою увагу на доборі і вихованні кадрів з місцевого населення, які посіли найнижчу (сільські і селищні Ради) і частково середню (районні) керівні ланки державного управління. «Соціалістичні перетворення» на Прикарпатті, як і в цілому в західному регіоні республіки, відбувалися в умовах жорстокої «класової боротьби» (збройного протистояння Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії), яка затягнулася на десятиліття.

Ключове місце в структурі післявоєнної економіки Станіславської області відводилося традиційній лісовій та деревообробній промисловості. Заводи і шахти УРСР, СРСР вимагали мільйонів кубометрів деревини. Карпатські ліси масово знищувалися на великих площах у найбільш доступних місцевостях поблизу транспортних шляхів. У 1949 р. план вивозу сягав уже 2 млн 642 тис. м³ (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 782, p. 47). З невеликими відхиленнями така цілеспрямована державна програма «вивозу карпатського лісу» продовжувалася майже десятиліття. У першому році семиріччя в області заготовлено і вивезено 2 млн 700 тис. м³. З 1960-х рр. розміри фактичної рубки з кожним роком знижувалися, а також знижувалося вивезення деревини із західних областей республіки. У 1965 р. в Івано-Франківській області заготовлено і вивезено 1 млн 670 тис. м³ лісу. Лише в 1968 р. був ліквідований розрив між вирубкою і посадкою хвойних лісів Карпат (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 3070, p. 52–53).

Лісова та деревообробна промисловість зазнала нових технічних підходів. Замість ручної пили та сокири, що були основними інструментами лісорубів упродовж століть, лісозаготівельні підприємства оснащали електропилами і бензопилами, пересувними електростанціями, електролебідками, навантажувальними кранами, трелювальними тракторами, лісовозними автомашинами. Сезонні лісозаготівельні підприємства перетворились у постійно робочі, з кадрами робітників та інженерно-технічних працівників. Деревообробна і меблева промисловість Івано-Франківщини концентрувалася у Прикарпатському виробничому лісозаготівельному об'єднанні імені 60-річчя Радянської України. Широкий профіль діяльності – починаючи від посадки лісу й закінчуючи його переробкою; комплексна механізація, розвиток побічних галузей дозволяли динамічно розвиватися впродовж десятиліть. Високоякісною тогочасною продукцією славилися Івано-Франківська меблева фабрика імені Б. Хмельницького, Прикарпатський меблевий комбінат імені 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, Надвірнянський і Вигодський лісокомбінати, удостоєні ордена Трудового Червоного прапора, Івано-Франківський фурнітурний завод імені 50-річчя СРСР. У складі об'єднання «Прикарпатліс»

основними виробничими одиницями були 12 лісокомбінатів, на яких працювало майже 40 тис. осіб.

У відбудовчий повоєнний період відбулися й корінні зміни у нафтогазовій промисловості Станіславської області. Свердловини відновлено і частково реконструйовано. Відбувалася хижачка експлуатація нафтового поля у критичних масштабах. У загальному видобутку нафти в СРСР питома вага прикарпатської нафти була незначною, але її роль в економіці УРСР надзвичайно велика. Наявність власних родовищ давала змогу відмовитися від нераціонального завезення сюди нафтопродуктів з інших регіонів СРСР. За запасами вуглеводів найбільшим було Долинське нафтове родовище. Зростання видобутку нафти на ньому відбувалося до 1966 р. Максимального видобутку супутнього газу досягнуто у 1963 р. – 1,2 млрд м³, нафти – 2002 млн т у 1966 р. (Mysovych, 2012, р. 170). У 1963 р. в Українській РСР видобували 4713 тис. нафти, зокрема в, Івано-Франківській області – 2495 тис., Полтавській – 747 тис., Чернігівській – 667 тис., Сумській – 477 тис., Львівській – 213 тис. тонн (Nefte dobyvaiushchaia, 1966, р. 20–21). До 60-х років минулого століття основним джерелом газу в Україні були газові родовища Івано-Франківської області, які не містили вуглеводневого конденсату.

Історія розвитку озокеритної промисловості на Івано-Франківщині тісно пов'язана з історією нафтопромислу. Виходи озокериту трапляються в районах видобутку нафти. Через те, що практична цінність озокериту («земної смоли», «сала») не була відома, на нього не звертали серйозної уваги. Крім бориславських озокеритових промислів, на Прикарпатті видобували озокерит в районі Трускавця, Старуні і Дзвиняча. Кустарний озокеритовий промисел існував деякий період також на родовищах Поляниця і Небилів. Упродовж усього післявоєнного періоду розвитку озокеритової промисловості Прикарпаття надавали великої уваги. У Бориславі і Дзвинячі побудовані нові шахти і відновлені старі. Якщо в 1946 р. видобувалося 852 т, то в 1967 р. – 1236 т (Stasiv, 1959, р. 62).

Озокерит, або гірський віск, нафтового походження, відноситься до групи рідкісних корисних копалин (відрізняється високими ізоляційними властивостями, речовина хімічно нейтральна по відношенню до води, кислот і лугів, має високу температуру плавлення і значну еластичність). Найбільш багаті родовища Бориславське і Дзвиняцьке. За запасами прикарпатські родовища у 1959 р. посідали перше місце в СРСР (Stasiv, 1959, р. 57). Якщо раніше основна маса озокериту йшла на виготовлення парафіну і виробництво свічок, то у досліджуваній нами період з нього виробляли церезин. Церезин широко застосовували у виробництві спеціальних високоякісних мастил, в електротехнічній, текстильній, хімічній, паперовій, шкіряній, лакофарбовій та інших галузях. Великого значення набув озокерит в медицині, як засіб для лікування ревматичних, суглобних і шкіряних хвороб.

Швидкі темпи розвитку нафтогазової промисловості забезпечувала техніка, що працювала на електричних приводах. Якщо раніше проходження нових свердловин за добу вимірювалося сантиметрами, то нові потужні турбінні бурові верстати дали можливість заглиблюватися на десятки метрів. Надзвичайно продуктивний турбінний спосіб буріння уможливив здавати свердловини в експлуатацію раніше визначених графіків. З року в рік збільшувалася кількість автоматики, яка приводилася в дію електрикою. Електричні двигуни повністю витісняли парові. На нафтовидобувних підприємствах тривала заміна свабового і желонкового способу видобутку глибоко насосним. На зміну примітивним способам буріння прийшли досконаліші – роторний і турбінний, алмазне долото. У свою чергу, електробур дозволив здійснювати буріння глибоких нафтових і газових свердловин у кілька разів швидше, ніж турбінним і роторним способами. Пробурені на велику глибину свердловини дозволили ввести в експлуатацію запаси нафти на глибоких горизонтах – 5 тис. м.

На початку 1960-х рр. у західних областях Української РСР досягнуто успіхів у концентрації виробництва електроенергії на районних електростанціях. Понад 70 % загальної кількості електроенергії виробляла ця категорія електростанцій (Добровірська, Львівська, Чернівецька, Івано-Франківська, Жидачівська та інші – всього 26). Як енергетичне паливо тут використовували природний газ, львівсько-волинське і донецьке вугілля, буре вугілля Коломийського і Закарпатського родовищ, мазут, а також частково – нафту і торф (Petrovskiy, 1964, p. 76–77).

3 1962 р. у Станіславській області вели будівництво Бурштинської ДРЕС проектною потужністю 1800 тис. кВт. Перший енергоблок потужністю 200 тис. кВт введено достроково в експлуатацію в 1965 р. (уперше в країні за 29 місяців). Раніше за встановлений термін введено в експлуатацію і другий та третій енергоблоки. Прискорене введення в експлуатацію енергопотужностей на Бурштинській ДРЕС заповнило гострий дефіцит в електроенергії, що був у Львівській, Івано-Франківській і Закарпатській областях, забезпечило стабільний відпуск електроенергії в країні РЕВ (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 3093, p. 55). Відповідно до наказу Міненерго СРСР № 191/Р від 3 червня 1975 р., Бурштинська ДРЕС мала бути прийнята Державною комісією в промислову експлуатацію у наступному році (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 4048, p. 98).

Ключове значення для економічного розвитку і підвищення продуктивності праці мала модернізація (оновлення робочого обладнання з метою повної або часткової його ліквідації) застарілого обладнання. Незважаючи на велику кількість напрямків модернізації, за основу взяли технологічну і експлуатаційну. Технологічна – направлена на зміну технології виробництва (на базі використання електроенергії), а експлуатаційна – на поліпшення технічних даних. З останньої можна виділити модернізацію з метою автоматизації. Автоматичні потокові лінії найкраще себе зарекомендували на автобусному, автотранспортному, інструментальному заводах Львова. Практика львівських підприємств засвідчувала, що продуктивність обладнання за модернізації зростає на 30–50 %. Передова техніка і технології виробництва поєднувалися зі спеціалізацією. Механізація і автоматизація збиральних операцій на машинобудівних і приладобудівних підприємствах стали магістральними шляхами.

Офіційна політична доктрина проголошувала, що радянські будівельники йшли у перших рядах творців матеріально-технічної бази комунізму. Партійна пропаганда стверджувала, що зростання масштабів виробництва й значні зміни соціальної структури суспільства прискорили процес «зближення двох форм соціалістичної власності», ліквідацію відмінностей між класами, розумовою і фізичною працею, містом і селом. На кінець 1950-х р. різко збільшилися масштаби будівництва великих і середніх підприємств. На основі дальшої індустріалізації будівництва, впровадження наукової організації праці і передових методів відбулися певні зрушення. Усе це в повному обсязі відносилось і до економічного життя західного регіону України й, зокрема, Станіславської області.

До 1958 р. підприємства і будови розташовані на території Станіславської області не мали ні одного заводу залізобетонних конструкцій, що не могло не відбитися на темпах і якості будівництва. У 1959 р. розпочинається будівництво в області відразу трьох заводів, загальною потужністю 105 тис. м³ залізобетонних конструкцій в рік: в Калуші – 50 тис. м³, у Долині – 30 тис. м³, у Надвірній – 25 тис. м³. У 1959 р. Станіславський раднаргосп отримав найновішу на той час техніку – самоскиди: «ЗИМ-585» – 131, «ГАЗ-93» – 20, «ГАЗ-205» і «ГАЗ-222» – 26 одиниць. Із будівельних механізмів раднаргоспу виділено: екскаваторів мало ковшових – 20, бульдозерів – 30, бетономішалок – 48, кранів автомобільних – 20, автотранспортних – 17, кранів козових – 12 і т. д. (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 2283, p. 4–5). Будівельні організації області отримали значне підкріплення технікою і механізмами, а також матеріалами. До цього слід додати значні капіталовкладення. Так, Долинському

будуправлінню організованому у травні 1958 р. надавалося державним планом 18 млн 770 тис. крб. на рік. Незважаючи на усі зусилля вдалося освоїти лише 10 млн 126 тис крб., або 54,2 %. Не вистачало робочої сили, будівельних матеріалів (SAIFR, f. P-1, d. 1, с. 2283, р. 9). Необхідно вказати, що крім цього існували й інші причини притаманні соціалістичній плановій економіці. Перш за все, заклали одночасно (згідно планових директив) будівництво багатьох об'єктів, і в результаті «всюди розпочали і кінця ніде не було видно». Наступне – неузгодженість дій між замовниками, підрядчиками, субпідрядниками, поставниками, відсутність досвідчених керівних кадрів (за основу бралася не фаховість, а членство в партії і благонадійність).

Промисловість Станіславської області, як і всієї республіки, працювала на оборонний комплекс СРСР. У архівних матеріалах вдалося віднайти інформацію під грифом «таємно» про хід виконання постанови ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР «Про незадовільне виконання в 1959 році плану капітального будівництва на підприємствах оборонної промисловості УРСР та на заводах, залучених до виробництва воєнної техніки» від 9 березня 1960 р. Планом на 1960 р. Станіславському заводу № 63 виділено капітальні вкладення в обсязі 1328 тис. крб. З метою ліквідації допущеного відставання в будівництві обкомом КПУ розроблялися і здійснювалися першочергові заходи, спрямовані на забезпечення виконання плану капітальних робіт, що підлягали «особливому контролю» (SAIFR, f. P-1, d. 1, с. 2405, р. 1).

У Івано-Франківській області в короткі терміни була створена потужна будівельна індустрія – трести «Хіметалургбуд», «Нафтогазбуд», «Прикарпатжитлобуд», «Західхіпромонтаж», «Прикарпаттяводбуд», управління будівництва Бурштинської ДРЕС. Якщо у 1966 р. будівельні і монтажні роботи вели 44 загально будівельні та спеціалізовані організації, то в 1977 р. – 61. Житлове і промислове будівництво у м. Івано-Франківську та райцентрах та населених пунктах області здійснювали спеціалізовані комбінати «Івано-Франківськпромбуд», трести «Західхіпромонтаж», «Прикарпатжитлобуд», «Прикарпатпецбуд», обласна міжколгоспна будівельна організація, які мали у своєму розпорядженні відповідну техніку і кадри. Трести і підпорядковані їм організації постійно критикувалися керівництвом «за неритмічність і не справляння зі встановленими завданнями. Багато робочого часу витрачалося через організаційні неполадки, особливо в спеуправліннях № 75 тресту «Західводбуд», № 612 тресту «Укргідроспецбуд» та № 244 тресту «Термоізоляція». У 1968 р. чотири із шести будівельних управлінь області і трест «Прикарпатжитлобуд», не виконали семимісячного плану підрядних робіт введення в дію житлової площі і завдань з підвищення продуктивності праці, допущено відставання у будівництві дитячих садків, клубів, об'єктів торгівлі та ін.» (SAIFR, f. P-1, d. 1, с. 3584, р. 1). Трестівські справи «звучали прикрим дисонансом на фоні взятих соціалістичних зобов'язань... Зброя, котру будівельники мали застосувати, залишалась невикористаною. Продуктивність праці не тільки не зросла, а впала. Замість зниження собівартості – здороження. Велика частка перевитрат припадала на непланові роботи, зв'язані з поганим постачанням, на усунення браку» (Reshetylo, 1967, р. 4).

У середині ХХ ст. введено в експлуатацію Калуський, Долинський та Івано-Франківський заводи збірних залізобетонних виробів і конструкцій загальною потужністю понад 180 тис. м³ збірного залізобетону, Калуський і Бурштинський домобудівні комбінати загальною потужністю 70 тис. м² житла на рік. Будівельні організації області були забезпечені потужною на той час технікою. Тільки в підрядних будівельних організаціях нараховувалось 180 різних екскаваторів, 170 бульдозерів, 80 баштових кранів та понад 200 мобільних кранів, автотранспорту, трубоукладників та іншої спеціалізованої техніки. Калуські будівельники першими в економічному районі перейшли на виготовлення і застосування збірних

залізобетонних двадцятичотириметрових ферм та плит перекриття довжиною 12 і шириною 1,5–3 м. У тресті «Прикарпатжитлобуд» широко застосовувалися хімічні матеріали для настилання підлог. На Бурштинському домобудівному комбінаті вперше в країні впроваджено у промислове виробництво віброактивований спосіб приготування бетонної суміші. Механізовано й опоряджувальні роботи. Проте відсоток ручної праці на будівництві сягав майже 60 % (Мутиуга, 1965, р. 3).

Івано-Франківська область середини ХХ ст. вирізнялася величезним розмахом промислового та житлового будівництва. В Калуші, Бурштині, Долині, Надвірній, Коломії і в обласному центрі й навіть у невеликих селищах зводилися численні риштування новобудов. Будівельники створювали підвалини для дальшого розвитку економіки Івано-Франківщини – індустріалізації. Лише в 1965 р. введено майже стільки основних фондів, скільки їх було на початок семирічки. Введення в дію нових виробничих потужностей – таким було основне завдання будівельників і монтажників.

Машинобудування області бере свій початок з 1957 р., коли Станіславський машинобудівний завод об'єднався з вагомеханічним (в минулому теж майстернею власника), що випускав десятитонні автомобільні ваги і ремонтував їх. До цього часу Станіславський машинобудівний – виробництво для якого назва «завод» звучала надто гучно. Штат – 150 осіб. Продукція – колодязні насоси та литво. Важко знайти в місті підприємство, яке так стрімко вирішило перспективу свого розвитку. На це вплинуло нафтогазовидобування, потреба у виробництві різноманітних газових лічильників (РС-100). У 1961 р. освоєно виробництво нових приладів – глибинних манометрів. У наступні два роки поряд з розбудовою нових корпусів, випуск диференційних і глибинних манометрів, мазутомірів. У 1964 р. стартує випуск нової техніки – квитково-касових машин Т-2. У 1970 р. випущено лічильної техніки на суму 16 млн крб. (із загального обсягу продукції 20 млн крб.). Поряд з цим освоювався випуск нових приладів для нафтової промисловості – пульт контролю процесів буріння для бурових установок, станція контролю режимів до розвідувального буріння, самохідна польова лабораторія для випробування пластів та інші. Якщо взяти до уваги, що з 1958 р. по 1967 р. загальна площа заводу зросла у вісім з лишком разів, то стає зрозумілим, що підприємство по суті збудоване заново. У 1945 р. на заводі працювало 7 інженерів та техніків то тепер інженерно-технічний персонал нараховував 300 штатних одиниць (Basiuk, 1967, р. 3).

Коломийський завод сільськогосподарських машин виготовляв подрібнювачі грубих кормів (січкарні). Через п'ять років на підприємстві почали випускати силосорізки і соломорізки. У 1958 р. підприємство першим у СРСР освоїло випуск грейдерних навантажувачів – машин, призначених для механізації трудомісткого навантажування на транспортні засоби гною, зеленої маси, соломи, силосу і різних сипких матеріалів. На Станіславському приладобудівному заводі і Коломийському заводі сільськогосподарського машинобудування в 1960 р. механічний привід повністю замінили електричним. З електрифікацією технологічних процесів змінилася технологія оброблення, значно скоротилася кількість операцій, зменшилися відходи виробництва.

На середину 1960-х рр. (за семирічку) стали до ладу діючих Ямницький цементний і перша черга Долинського газобензинового заводу, Калуська база будівельної індустрії, перший виробничий комплекс Калуського хіміко-металургійного комбінату (КХМК), два блоки по 200 тис. кВт Бурштинської ДРЕС, крекінг-установка Надвірнянського нафтопереробного заводу, Пасічнянська газокompресорна станція, Івано-Франківська мебльова фабрика та низка цехів і дільниць різних галузей промисловості. Проведена докорінна реконструкція Івано-Франківського приладобудівного і Надвірнянського нафтопереробного заводів, шкіряно-взуттєвого комбінату та багатьох інших. Упродовж п'ятирічки споруджувалися нові приміщення

швейної фабрики і металозаводу в Івано-Франківську, Калуської ТЕЦ та інші. Реконструювалися і розширювалися підприємства з обробки деревини, Калуський калійних комбінат, Коломийський завод сільськогосподарських машин та низка інших. До ударних будов Івано-Франківської області відносився Домбровський кар'єр, де вперше в історії СРСР «камені родючості» (калійну сіль) видобували відкритим способом. У вересні 1966 р. основні роботи були завершені на шахті «Ново-Голинь». Транспортна канатна стрічка від шахти до дробильного комплексу простягалася на півтора кілометра.

У 1969 р. споруджено Івано-Франківський арматурний завод, який виготовляв герметичні клапани та арматуру для магістральних трубопроводів. У 1972 р. збудовано Івано-Франківський завод «Автоливмаш», який освоїв випускання автоматичних ливарних ліній, цехів для машинобудівних і ливарних заводів, зокрема й спеціального обладнання для Куби (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 64, p. 2). Наявність дешевої електроенергії прискорила розбудову металообробної промисловості. Першу продукцію випустили Калуський завод комунального устаткування та Івано-Франківський фурнітурний. Паровозоремонтний завод реорганізовано в локомотиворемонтний. Свої виробничі потужності розширювали Івано-Франківський ремонтно-механічний і Калуський завод «Нафтобурмашремонт».

На початок 1970 р. м. Івано-Франківськ охоплював 75 заводів, фабрик, комбінатів та інших підприємств, на яких працювало 43 тис. осіб.

Внаслідок прискореного створення промисловості західного регіону УРСР збільшувалися обсяги капіталовкладень та будівельно-монтажних робіт. Так, якщо обсяги підрядних робіт в 1963 р. в Івано-Франківській області становили 31 млн крб., то в 1965 р. – 72 млн крб., а в 1969 р. – 100 млн крб. Основна частина цих робіт припадала на трести «Хімметалургбуд», «Прикарпатжитлобуд», «Нафтогазбуд» для яких обсяги будівництва зростали щорічно на 35 %. Нестача потужностей виробничих баз, будівельних машин і механізмів, а також житла стали основним гальмом в успішному виконанні будівельними організаціями поставлених перед ними завдань. Уже в 1968 р. дефіцит на обсяг запланованих робіт в тресті «Прикарпатжитлобуд» із товарного бетону становив 40 %, у тресті «Нафтогазбуд» – 50 %. Від визначених планових норм значно відставала промисловість будівельних матеріалів, особливо стінових, потребу в яких покривали лише на 60%. Дефіцит цегли в 1969 р. становив 140 млн шт., черепиці – 10 млн шт., щебеню – 1 млн м³, піску – 500 тис. т, бутового каменю – 100 тис. м³, гіпсу – 40 тис. т і т. д. (SAIFR, f. R-295, d. 5, c. 3352, p. 43). У вирішенні цих невідкладних питань допомогу надавали підприємства місцевих будівельних матеріалів, кількість яких у 1969 р. сягала 327 (SAIFR, f. R-295, d. 5, c. 3998, p. 10). За семирічку промисловість Івано-Франківської області отримала подальший розвиток: видобуток нафти зріс у 2,3 рази; відповідно, природного газу – 9,3; мінеральних добрив – 1,5; виробництва цегли 1,5. Одночасно освоювали виробництво нових видів продукції: цементу, зрідженого газу, харчового парафіну, бітуму, аеросилу та ін.

У 1970 р. згідно з новою системою планування і економічного стимулювання працювало 190 промислових підприємств Івано-Франківської області, або 84,1% від загальної чисельності. План прибутку виконано на 101,6 %. Понад план дано 3,1 млн крб., порівняно з минулим роком прибутки зросли на 9,6 % (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 3512, p. 6). З метою визначення якісного показника продукції періодично проводили обстеження технічного рівня і якості вироблених готових товарів. У 1973 р. обстеженню підлягали вже 139 промислових підприємств області. Із цієї кількості 109, або 78,4 % проводили атестацію промислової продукції. Її випустили на суму 779 млн крб., що складало 86,3 % від загального випуску. Необхідно відзначити, що в 1972 р. проводили атестацію 71 підприємства, або 42,8 % від загальної кількості обстежених. Випущено продукції на суму 529 млн крб. За рік значно збільшилася

частка продукції вищої категорії якості, тобто тієї, яка відповідала кращим вітчизняним чи закордонним зразкам і якій присвоювали державний Знак якості. У 1973 р., порівняно з 1972 р., її кількість збільшилася у 3 рази. Найбільшу кількість найменувань виробів зі Знаком якості – 7, або 70 %, припадало на підприємства Мінлегпрому УРСР, насамперед, Івано-Франківську швейну фабрику. Готові вироби зі Знаком якості у 1973 р. випускали Надвірнянський нафтопереробний завод – паливо дизельне автотракторне літне; Калуський хіміко-металургійний комбінат – аеросил А-175; Івано-Франківська меблева фабрика – набір 87-М; Івано-Франківська кондитерська фабрика – цукерки «Вишня заспиритована в шоколаді», «Малинка»; Івано-Франківський приладобудівний завод – консистометр цементного розчину КЦ-3 (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 3826, p. 2–3).

Машинобудування у структурі промислового комплексу західного регіону республіки було важливою галуззю. Історично воно формувалося на базі ремонтних майстерень, розташованих довкола м. Львова та інших обласних центрів. Упродовж досліджуваного періоду важливу роль в машинобудівній промисловості західного регіону республіки відігравав Коломийський ордена «Знак пошани» завод сільськогосподарських машин. Це був також постачальник продукції на експорт. Упродовж 1961–1971 рр. завод експортував продукції на 16 млн крб. у 20 країн світу (Угорщину, Болгарію, Францію, Грецію та ін.) (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 3611, p. 103).

Коломийський завод сільськогосподарських машин – єдине спеціалізоване підприємство в країні з виробництва універсальних грейферних вантажників-екскаваторів, які за технічним рівнем перевищували найкращі закордонні конструкції аналогічних машин. Вони мали великий попит на внутрішньому ринку, а також поставлялися на експорт. Унаслідок низької якості комплектації гумовотехнічними виробами Лисичанського заводу були численні претензії від споживачів «щодо підтікання мастил». Через це в 1973 р. бракували цілі партії техніки (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 4019, p. 37).

Одночасно з динамічними економічними показниками були масове прогулювання, простої, пропускання (невиходи на роботи). Це й спонукало до аналізу статистичних даних у 1971 р. на промислових підприємствах у межах однієї Івано-Франківської області. У зв'язку з прогулами, «невиходом на роботу з дозволу адміністрації» втрати робочого часу становили 143303 людино-дні, а в 1972 р. – 142761 (прогули – 15095 і 13998, простої – 21171 і 18947) (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 3800, p. 2). З цим «негативним явищем на виробництві велася постійна боротьба», і вже в 1976 р. цей показник знизився до 71,9 тис. людино-днів (у 1983 р. – 37,6 тис. людино-днів) (SAIFR, f. R-7, d. 2, c. 1618, p. 78). Обсяг недоданої продукції – 5 млн крб. Найбільша кількість невиробничих втрат допущено на підприємствах «Прикарпатліс» – 2 дні на кожного робітника; на підприємствах місцевої промисловості – 1,2. Проте втрати робочого часу через хвороби сягнули 906,4 тис. людино-днів за рік. Внаслідок вказаних втрат не додано валової продукції на суму 68,5 млн крб. (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 4241, p. 15).

Якщо б «не було втрат», то промисловість Івано-Франківської області у 1976 р. могла б виконати план щодо продуктивності праці на 106,6 %, замість 102,2 %. Усі дані наведено за офіційними показниками, а насправді вони були набагато більшими. Керівники підприємств їх часто свідомо приховували, тож факти не потрапляли в офіційну звітність. При цьому необхідно враховувати, що не всі випадки реєстрували. Це призводило до неритмічної і непланованої роботи – «авралів», коли план виконували в останні дні місяця. «Штурмівщина» негативно позначалася на якості роботи і виробів (SAIFR, f. P-1, d. 1, c. 3611, p. 19).

Цікавим залишається історичний факт, що в 1975 р. інститут «Теплоелектропроект» виконав роботу «Співставлення варіантів розміщення АЕС у Рожнятівському пункті Івано-Франківської області і Нетишинському пункті Хмельницької області». Висока сейсмічність Рожнятівщини ускладнювалася

наявністю тектонічних зсувів і розломів земної поверхні. Порівнявши техніко-економічні показники конкурентних площадок, перевагу у будівництві АЕС було надано Нетишину. Міненерго СРСР прийняло рішення № 80 від 17 квітня 1975 р. про будівництво АЕС потужністю 4000 мВт в Нетишинському пункті Хмельницької області замість Івано-Франківської АЕС на Рожнятівській площадці (SAIFR, f. P-1, d. 1, с. 4048, р. 39–40).

Упродовж грудня 1975 р. – січня 1976 р. у «всіх» первинних партійних організаціях, колективах трудящих відбулися збори щодо обговорення проекту ЦК КПРС «Основні напрями розвитку народного господарства СРСР на 1976–1980 рр.». Комуністи, «всі» трудящі зустріли цей важливий партійний документ «з великим патріотичним піднесенням, прагненням примножити свій внесок у зміцнення і розквіт нашої країни». «Усі» учасники зборів схвалили проект ЦК КПРС до XXV з'їзду партії. На належному організаційно-політичному рівні, за високої активності робітників, інженерно-технічних працівників і службовців відбулися збори. Обговорюючи проект, трудящі зосередили свою увагу на шляхах дальшого піднесення економіки, дійсного перетворення десятої п'ятирічки в п'ятирічку ефективності і якості. Особливий інтерес становила необхідність посилення режиму економії, підвищення фондovіддачі, ліквідації простоїв і втрат робочого часу, зміцнення планової і трудової дисципліни «як головних умов зростання продуктивності праці, підвищення ефективності виробництва» (SAIFR, f. P-1, d. 1, с. 4158, р. 1–2).

У 1981–1982 рр. допущено зниження рівня рентабельності виробництва на підприємствах хімічної, машинобудівної, легкої і харчової промисловості регіону. Особливої уваги заслуговує низка службових інформацій райкомів, міськкомів, обкомів партії, зокрема «Про прийняті заходи щодо виконання критичних зауважень і пропозицій, висловлених бригадою ЦК Компартії України в період перевірки» № 496 від 15 липня 1983 р. У процесі перевіряння Івано-Франківської області, у зв'язку з наступним звітом обкому партії на політбюро ЦК Компартії України «Про організаційну та політичну роботу по виконанню рішень листопадового (1983) Пленуму ЦК КПРС», виявлено недоліки й упущення в роботі партійних, радянських і господарських органів. Вони зводилися до того, що «по росту об'ємів виробництва і продуктивності праці за два роки із завданням не справилися половина районів і міст, кожне друге підприємство промисловості будівельних матеріалів, одна третина заводів машинобудування і металообробки, четверта частина підприємств лісової, паперової і деревообробної промисловості. Із 49 важливих видів продукції, не забезпечено виконання – 32. Фондовіддача у 1982 р., у порівнянні з 1975 р., знизилася на 6,5 %» (SAIFR, f. P-1, d. 1, с. 4912, р. 3–4).

У виробничих колективах були масовими випадки порушень трудової дисципліни і технологій, прогулів, неефективного використання техніки і устаткування. Багато зауважень від перевіряючих надходило щодо організації соціалістичного змагання, створення належних умов праці, раціонального використання матеріальних ресурсів, непродуктивних витрат, вдосконалення обліку й т. д. Недостатньою була робота з профілактики виробничого травматизму і професійних захворювань, безгосподарністю та марнотратством. Ритмічність роботи промислового виробництва зривали невчасні поставання; порушення технології; використання застарілого і неефективного обладнання. Незважаючи на значні зусилля й вагомні досягнення в поліпшенні технологічного процесу, він все ще залишався на досить низькому рівні.

З початку 1980-х рр. у західному регіоні УРСР темпи промислового будівництва, як і в країні загалом, уповільнилися. Керівництво країни намагалось стримати негативні тенденції в економіці. За рішенням листопадового (1982) пленуму ЦК КПРС, з 1 січня 1984 р. в п'яти галузях промисловості проводили економічний експеримент. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи по

розширенню прав виробничих об'єднань (підприємств) промисловості в плануванні і господарській діяльності і по посиленню їх відповідальності за результати роботи» від 14 липня 1983 р. закріплювала основні положення. Учасники експерименту одержали право залишати в колективі кошти, одержані внаслідок економії фонду зарплати, підвищувати оклади. Водночас колективам вказували конкретні напрямки, на які дозволяли витратити засоби з відповідних фондів. У 1983 р. прийнято Закон про трудові колективи, який мав підвищити зацікавленість працівників у результатах праці, надати імпульс розвитку економіки. Але більшість повноважень колективу мала дорадчий характер: затвердження правил внутрішнього розпорядку, умов колективного договору, соціалістичного змагання та ін. Колектив насправді нічого не змінював, все найголовніше вирішували керівники.

Стратегічні плани партії і держави у першій половині 80-х рр. ХХ ст. підтверджували наступність політики і вважали новим важливим етапом у розв'язанні довгострокових завдань економічного та соціального курсу. Тривало удосконалення планування й управління економікою, росла залежність країни від зовнішніх економічних зв'язків. Офіційно подавалося, що міжнародний поділ праці здійснювали шляхом співробітництва з країнами членами РЕВ та іншими соціалістичними державами.

Зважаючи на невиконання завдань одинадцятої п'ятирічки, ХХVII з'їзд КПРС вказав на недоліки в розвитку економіки. Серед них – недостатні темпи впровадження нової техніки і технології; відставання від сучасних вимог технічного рівня й якості багатьох видів продукції, зокрема товарів народного споживання; порушення договірної дисципліни щодо поставок; недовиконання міністерствами, об'єднаннями планових завдань щодо випуску промислової і сільськогосподарської продукції, залучення виробничих потужностей, економії матеріальних витрат щодо підвищення ефективності виробництва. Головні недоліки, як зазначив ХХVII з'їзд КПРС, полягали в тому, що своєчасно не враховано зміни в об'єктивних умовах розвитку виробництва, які вимагали переведення економіки на рейки всебічної інтенсифікації, повільно йшла перебудова структурної політики і методів управління, психології господарчої діяльності людини.

Подальший розвиток науково-технічного прогресу як складової частини прискорення соціально-економічних змін накресливали квітневий (1985) пленум ЦК КПРС, рішення ХХVII з'їзду партії, «Основні напрями економічного і соціального розвитку СРСР на 1986–1990 роки і на період до 2000 року». У вирішальній сфері людської діяльності – економічній – передбачено здійснити крутий поворот до інтенсифікації виробництва, перехід до економіки вищої організації та ефективності виробництва, досягнення найвищого світового рівня продуктивності праці. Перед радянським народом КПРС поставила завдання до кінця століття збільшити національний прибуток майже удвічі з подвоєнням виробничого потенціалу і його якісним перетворенням. Це за умови, що технологічна відсталість СРСР в середині 80-х рр. ХХ ст. виявлялася повною мірою.

Дванадцяті п'ятирічці (1986–1990 рр.) необхідно аналізувати через призму «перебудови» у СРСР і УРСР. У «перебудовному процесі» в СРСР розрізняють три етапи, відмінних за суттю. Перший – (1985–1986 рр.) – тривав під гаслом «більше соціалізму» та був контрольований ініціаторами. Другий – (1987–1988 рр.) – «більше демократії», характеризувався провалом започаткованих економічних реформ і пробудженням суспільства під впливом політичної гласності. Кремль, тоталітарна/авторитарна природа якого не зазнала істотних змін, надалі управляв країною й суспільством. Третій етап – (1989–1991 рр.) – характеризувався поглибленням реформаторських зусиль команди М. Горбачова, що вилилося у вільні вибори в органи державного управління. Зрощена партійно-радянська влада роз'єдналася на самостійні гілки – владу компартійних комітетів і радянських органів.

Авторитарна влада розпочала трансформацію в демократичну, що призвело до протистояння між загальносоюзним центром і союзними республіками, регіонами.

Висновки. Процес соціалістичної індустріалізації західного регіону України і зокрема Івано-Франківської області, супроводжувався широкомасштабним будівництвом заводів, фабрик, електростанцій, реконструкцією і технічним переобладнанням робочих місць, що сприяло економічному розвитку регіону, трудовій зайнятості населення, створенню промислової бази з місцевих ресурсів. Економічний комплекс набув загальних визначальних рис радянської планової економіки. У досліджуваній період у західному регіоні Української РСР, як і в республіці, виникли і набули розвитку нові машинобудівні галузі і виробництва – автомобільна, електронна промисловості. З приладобудівної промисловості виділилося виробництво напівпровідникової техніки; з верстатобудування – ковальсько-пресового, ливарного устаткування; з радіотехнічної – радіоелектроніка. Створено нову галузь сільськогосподарського машинобудування – виробництво машин і устаткування для тваринництва і кормовиробництва. Швидко впровадження у виробничі процеси електроенергії забезпечило розвиток оборонної, машинобудування, приладобудування, металообробки та інших галузей промисловості і сільського господарства. В першу чергу модернізувалися виробництва, які обслуговували військовий комплекс і освоєння космосу.

Керівництво держави, розробляючи головні напрями економічної політики, частково враховувало зміни, які відбувалися у світі. У розвинутих країнах все більшого розмаху набирала науково-технічний прогрес, впровадження найновіших машин, технологій, моделей управління. Економічне життя в СРСР перебувало в прямій залежності від партійних органів, які на всіх рівнях активно втручалися в роботу керівників підприємств та установ. Командно-адміністративна економіка головного значення надавала організаційному чиннику. Рентабельність виробництва, зменшення його ресурсних затрат, підвищення продуктивності праці, прибуток, фондодвідача, завантаження виробничих потужностей, раціональне використання машин і устаткування, освоєння нових видів продукції відігравали другорядну роль. Характерною рисою радянської економіки була її зорієнтованість на виконання плану з валових показників, пізніше – обсягу реалізованої продукції.

Перспективи подальших розвідок цього питання. Серед національних пріоритетів розбудови Української незалежної держави постає охорона навколишнього природного середовища, регулювання еколого-економічної діяльності, гарантування права своїх громадян на екологічну безпеку. Економічні та соціальні труднощі не повинні бути загрозою для регіону, зважаючи на закладені в попередні десятиріччя проблеми. Оптимальне вирішення соціально-економічних проблем залежить від державних органів, науково-дослідних установ, приватної ініціативи. Ринкова система передбачає «виробляти те, що продається». Структурна перебудова промисловості охоплює: закриття економічно неефективних та екологічно шкідливих виробництв, які неможливо перепрофілювати на випускання конкурентноздатної продукції чи перетворити на екологічно нешкідливі; подрібнення великих підприємств і їх подальше перепрофілювання на випускання рентабельної продукції, що має попит; створення приватних виробничих підприємств і розширення сфери послуг. Окремого наукового дослідження потребує історія промислових підприємств західного регіону України, зокрема, Івано-Франківської області початку ХХІ ст.

Бібліографія

Баран, В. К. (2003). Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 670 с.

Басюк, Г. (1967). Віхи зростання. *Прикарпатська правда*. 24 вересня, С. 3.

- Васюга, С. І.** (2000). Радянський екоцид в Україні: історичні витоки та труднощі подолання. Тернопіль: СМП «Астон», 536 с.
- Васюга, О. А.** (2001). Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку. Тернопіль: Гал друк, 600 с.
- Гумен, Ю. Є.** (2008). Урбоекологічні проблеми Західного регіону України 1960–1990 рр.: історичний аспект. Тернопіль: Вектор, 264 с.
- Клапчук, В. М.** (2013). Корисні копалини Галичини: видобування та переробка. Івано-Франківськ: Фоліант, 508 с.
- Малярчук, О. М.** (2015). Соціально-економічні процеси в західному регіоні Української РСР (1964–1991). Івано-Франківськ: Симфонія форте, 548 с.
- Мисьович, Р.** (2012). Становлення нафтогазовидобувного управління «Долинанaftогаз». З історії Долини: зб. історико-краєзнавчих статей. Долина. Вип. V, С. 168–223.
- Митюра, І.** (1965). Свято будівельників. *Прикарпатська правда*. 8 серпня, С. 3.
- Нефтедобывающая и газовая промышленность СССР.** Статистический сборник (1966), 666 с.
- Петровський, М. І.** (1964). Розквіт економіки західних областей УРСР (1939–1964 рр.) / [відп. ред. М. І. Петровський, І. Ф. Гриновець, І. О. Луцик, В. І. Михайлов та ін.]. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 290 с.
- Решетило, З.** (1967). Гальмо – низька організація праці. *Прикарпатська правда*. 13 червня, С. 4.
- Стасів, М. Ю.** (1959). Нафта, газ і озокерит Прикарпаття. К.: Державне видавництво технічної літератури УРСР, 68 с.
- Тронько, П.** (гол. редкол.). (1971). Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Івано-Франківська обл. К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 640 с.
- Державний архів Івано-Франківської області.

References

- Baran, V.** (2003). Ukraine: novitnia istoria (1945–1991 rr.) [Ukraine: contemporary history (1945–1991)]. Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, 670 p. [in Ukrainian].
- Basiuk, H.** (1967). Vikhy zrostantia. *Prykarpatska pravda*. 24 veresnia. S. 3. [in Ukrainian]. [in Ukrainian].
- Humen, Yu.** (2008). Urboekolohichni problemy Zakhidnoho rehiony Ukrainy 1960–1990 rr.: istorychyi aspekt [Urban-ecological problems of the Western region of Ukraine in 1960–1990: historical aspect]. Ternopil : Vektor, 264 p. [in Ukrainian].
- Klaphchuk, V.** (2013). Korynsni kopalyny Halychyny: vydobuvannia ta pererobka [Minerals in Galicia: mining and processing]. Ivano-Frankivsk: Foliant, 508 p. [in Ukrainian].
- Maliarchuk, O.** (2015). Sotsialno-ekonomichni protsesy v zakhidnomu rehion Ukrainy RSR (1964–1991) [Socio-economic processes in the western region of the Ukrainian SSR (1964–1991)]. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte, 548 p. [in Ukrainian].
- Mysovych, R.** (2012). Stanovlennia naftohazovydobuvnoho upravlinnia «Dolynanaftohaz». Z istorii Dolyny: zb. istoriko-kraieznavchikh statei. Dolyna. Vyp. V. S. 168–223. [in Ukrainian].
- Mytiura, I.** (1965). Sviato budivelnykiv. *Prykarpatska pravda*. 8 serpnia. S. 3. [in Ukrainian].
- Neftedobvyaiushchaia i gazovaia promyshlennost SSSR.** Statysticheskiy sbornik (1966) [The oil and gas industry of the USSR. Statistical compilation, 666 p. [in Russian].
- Petrovskiy, M.** (1964). Rozkvit ekonomiky zakhidnykh oblastei URSR (1939–1964 rr.) [The heyday of the economy of the western regions of the Ukrainian SSR (1939–1964)] / [edit. by Hrynovets I., Lutsyk I., Mychailov V., Petrovskiy M.]. Lviv: Publishing House of Lviv University, 290 p. [in Ukrainian].
- Reshetylo, Z.** (1967). Halmo – nyzka orhanizatsiia pratsi. *Prykarpatska pravda*. 13 chervnia, S. 4. [in Ukrainian].
- Stasiv, M. Yu.** (1959). Nafta, haz i ozokeryt Prykarpattia. K.: Derzhavne vydavnytstvo tekhnichnoi literatury URSR, 68 p. [in Ukrainian].
- Tronko, P.** (Ed.). (1971). Istoriiia mist i sil Ukrainy RSR: Ivano-Frankivska obl [History of Ukrainian cities and villages]: 26 volumes. Svano-Frankivsk region. Kyiv: Holov. Red. URE AN URSR, 640 p. [in Ukrainian].

Vasiuta, S. (2000). Radianskyi ekotsyd v Ukraini: istorychni vytoky ta trudnoshchi podolannia [Soviet ecocide in Ukraine: historical sources and difficulties of overcoming]. Ternopil: SMP «Aston», 536 p. [in Ukrainian].

Vasiuta, O. (2001). Problemy ekolohichnoi stratehii Ukrainy v konteksti hlobalnogo rozvytku [Problems of the ecological strategy of Ukraine in the context of global development]. Ternopil: Haldruk, 600 p. [in Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [SAIFR – State Archives of Ivano-Frankivsk region].